Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text
2. Kodeks postępowania karnego. URL: https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970890555/U/D19970555Lj.pdf.
3. 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról. URL: https://njt.hu/jogszabaly/2017-90-00-00.24#CI, https://jogkodex.hu/jsz/be_2017_90_torveny_9749372
4. Trestný Poriadok. URL: https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=505628
5. Codul de procedură penală. URL: https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/267886
6. Strafprozeßordnung. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/stpo/
7. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. URL: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.163482/pdopPQwUbv
8. Krimināl procesa likums. URL: https://likumi.lv/ta/id/107820-kriminalprocesa-likums
9. საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი. URL: https://matsne.gov.ge/ka/document/view/90034?publication=162

Вольвак Олександр Миколайович,
старший викладач Національної академії Служби Безпеки України

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДОПИТУ «СЕКРЕТНИХ» СВІДКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З початком повномасштабного вторгнення рф посилились виклики сектору безпеки щодо протидій злочинним посяганням на основи національної безпеки України та мир, безпеку людства та міжнародний правопорядок.

Так, за період січень 2023 року квітень 2024 року зареєстровано 948 тис. кримінальних проваджень основи національної безпеки України та мир, безпеку людства та міжнародний правопорядок, в той же час за 2021 рік таких проваджень зареєстровано 734 тис, що на 234 тис проваджень більш аніж до відкритої агресії рф.

Вказані статистичні дані свідчать про зростання загроз та посилення викликів щодо посягань на основи національної безпеки та мирового порядок з боку рф, що обумовлює, зокрема необхідність збирання доказів на тимчасово окупованих територіях та безпосередньо на території країни-агресора в т.ч. отримання показання свідків, що становить складнощі з огляду на забезпечення безпеки таких осіб.

Показання свідків, які перебувають на тимчасово окупованих територіях або на території країни агресора, з огляду на практику Міжнародного кримінального суду та Міжнародного суду ООН, в окремих випадках є визначальними для притягнення винних осіб до відповідальності.

Однак, в такому випадку постає питання щодо забезпечення їх безпеки оскільки в таких ситуаціях люди справедливо можуть побоюватися за своє життя і здоров'я, а їх свідчення залежать від гарантій їх безпеки.

Правозастосовна практика Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» зводиться до застосування у переважній більшості в якості забезпечення безпеки свідків - забезпечення конфіденційності даних про особу (ст. 15 вказаного Закону).[2]

Рекомендаціями Rec (2005) 9 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо захисту свідків та осіб, які співпрацюють з правосуддям Ухвалено Комітетом Міністрів Ради Європи на 924 засіданні заступників міністрів 20 квітня 2005 року дається визначення поняття «свідок» та «анонімність».[3]

Таким чином, анонімним свідком є будь-яка особа, що володіє інформацією, істотною для кримінального провадження, про яку вона дала та(або) може дати свідчення в його рамках, ознаки, що вможливлюють ототожнення її особи не розголошуються ні протилежній стороні, ні суспільству в цілому.

Відповідно до пп. 18-21 рекомендації Rec (2005) 9 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо захисту свідків та осіб, які співпрацюють з правосуддям правовий статус анонімного свідка означає, зокрема:

- будь-яке рішення про надання свідкові статусу анонімного в кримінальному провадженні слід ухвалене відповідно до норм внутрішньодержавного права і європейського права щодо прав людини.

- анонімність особам, які здатні надати докази, у тих випадках, коли вона передбачена й не суперечить нормам внутрішньодержавного

права, наається як виняток. У випадках, коли гарантій анонімності вимагає свідок та/або їх одержує тимчасово за рішенням компетентних органів, кримінальний процес має передбачати процедуру перевірки, що дозволяє зберігати справедливий баланс між вимогами кримінального правосуддя й правами сторін. Сторонам завдяки цій процедурі надається можливість оспорити твердження про необхідність надання свідкові анонімності, надійність свідка і джерело походження його відомостей.

- будь-яке рішення про надання анонімності слід ухвалювати в тому випадку, коли компетентний судовий орган уважає, що життю або свободі відповідної особи або її близьких існує серйозна загроза, що його показання, очевидно, є суттєво важливими, а його особистість заслуговує довіри.

- у випадку надання анонімності засудження не має ґрунтуватися винятково або вирішальною мірою на доказах, отриманих від анонімних свідків.

Як заначає Яна Тализіна, можливо можна виділити три категорії анонімних джерел, показанням яких як джерелу доказів ЄСПЛ доводиться давати оцінку:

1.свідки, що відсутні (зниклі безвісти, померлі, такі, що перебувають за кордоном тощо);

2.анонімні свідки (ті, до яких застосовано заходи безпеки через реальну загрозу їхньому життю тощо);

3.приховані або засекречені (агенти поліції, спецслужб тощо).[5]

Відповідно до принципу безпосередності (ст. 23 КПК України) суд зобов'язаний сприймати показання свідків безпосередньо. У виняткових випадках через існування небезпеки для життя і здоров'я особи, її тяжку хворобу та інші свідки можуть бути допитані в порядку ст. 255 КПК України в подальшому під час судового розгляду такі свідки підлягають допиту в окремих випадках.[1]

ЄСПЛ виробив правила використання показань «секретних» свідків, які безпосередньо можуть не допитуватися під час судового розгляду, що зумовлює позбавлення сторони захисту перевірки показань свідка через проведення перехресного допиту (наприклад, рішення у справі «Аль-Хавайя і Тахєрі проти Сполученого Королівства») під час такого обмеження принципу безпосередності необхідно визначити

Чи є поважна причина відсутності свідка?

Чи є його показання єдиним чи вирішальним доказом?

Чи мала сторона захисту збалансовуючі фактори, що достатньо компенсували неможливість провести перевірку показань свідка шляхом перехресного допиту?

Таким чином, в умовах воєнного стану проблема використання показань анонімних свідків («секретних» свідків) набуває все більшого значення та є досить ефективним способом збору доказів на тимчасово окупованих територіях та території країни агресора у кримінальному провадженню. Допит такого свідка обмежує сторону захисту, а оцінка такого допиту повинна відбуватися на підставі трьох-складового тесту Al-Khawaja. Крім того, приймаючи показання «секретного» свідка необхідно ґрунтовно зважувати компенсуючій механізм для сторони захисту, яка позбавлена можливості провести перехресний допит «секретного» свідка.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України// https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17

2. Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві»// https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3782-12#Text

3. Рекомендація Rec (2005) 9 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо захисту свідків та осіб, які співпрацюють з правосуддям Ухвалено Комітетом Міністрів Ради Європи на 924 засіданні заступників міністрів 20 квітня 2005 року // https://supreme.court.gov.ua/userfiles/Rec_2005_9_2005_04_20.pdf

4. Рішення ЄСПЛ у справі «Аль-Хавайя і Тахєрі проти Сполученого Королівства// https://unba.org.ua/publications/print/4630-espl-viznav-porushennya-konvencii-u-spravi-tau-proti-rumunii.html

5. Тализіна Яна «Таємні» свідки у практиці ЄСПЛ та право обвинуваченого на справедливий суд // https://www.helsinki.org.ua/articles/taiemni-svidky-u-praktytsi-yespl-ta-pravo-obvynuvachenoho-na-spravedlyvyy-sud/

6. Кравчук О.О. Допит свідка в спосіб, що унеможливлює його ідентифікацію//Юридичний науковий електронний журнал, № 4, 2024 року с. 620-624